Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
YVES BOT
14 päivänä maaliskuuta 2019[1]

Asia C-38/18

Massimo Gambino ja
Shpetim Hyka
vastaan
Procura della Repubblica presso il Tribunale di Bari,
Ernesto Lappostato ja
Banca Carige SpA – Cassa di Risparmio di Genova e Imperia

(Ennakkoratkaisupyyntö – Tribunale di Bari (Barin alioikeus, Italia))

Ennakkoratkaisupyyntö – Oikeudellinen yhteistyö rikosasioissa – Direktiivi 2012/29/EU – Rikoksen uhrien suojelu – 16 artikla – Oikeus saada kohtuullisessa ajassa päätös korvauksesta – 18 artikla – Suojelutoimenpiteet kuulustelun aikana – Tuomioistuimen kokoonpanon, jossa uhria on kuultu todistajana, muuttuminen – Kansallinen lainsäädäntö, jonka mukaan syytetty saa vastustaa kuulustelusta laaditun pöytäkirjan lukemista ja vaatia, että kuulustelu on uusittava tuomioistuimen uudessa kokoonpanossa – Yhteensoveltuvuus – Euroopan unionin perusoikeuskirja – 47 ja 48 artikla – Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehty yleissopimus – 6 artiklan 1 kappale ja 3 kappaleen d kohta – Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden soveltamista koskevat yksityiskohtaiset säännöt tuomioistuimen kokoonpanon muuttuessa – Suullisuusperiaate ja tuomioistuimen muuttumattomuuden periaate – Välittömyysperiaate

I Johdanto

1. Kun on kyse akkusatorisesta rikosoikeudenkäynnistä, onko direktiivi 2012/29/EU[2] esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa säädetään sen osalta, että tuomioistuimen kokoonpano, jossa uhria on kuultu, muuttuu, menettelysäännöksistä, joiden nojalla syytetty voi vastustaa uhrin kuulustelusta laadittujen pöytäkirjojen lukemista ja siten vaatia, että kuulustelu on uusittava uudessa kokoonpanossa?

2. Tämä on Tribunale di Barin (Barin alioikeus, Italia) ennakkoratkaisukysymyksen pääasiallinen kohde.

1 Alkuperäinen kieli: ranska.

2 Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta 25.10.2012 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EUVL 2012, L 315, s. 57).

3. Kysymys liittyy rikosoikeudenkäyntiin, jonka on aloitettu Massimo Gambinoa ja Shpetim Hykaa vastaan petoksen ja rahanpesun johdosta ja jossa uhria on ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen julkisessa istunnossa kuultu syytettyjä vastaan todistavana todistajana. Koska yksi tämän asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevän kokoonpanon kolmesta tuomarista vaihtui uhrin kuulustelun jälkeen, puolustus on vedonnut sovellettaviin rikosprosessilain (codice di procedura penale) säännöksiin vastustaakseen tästä kuulustelusta laaditun pöytäkirjan lukemista tuomioistuimen uudessa kokoonpanossa ja siten vaatinut kuulustelun uusimista.

4. Tämä ei ole ensimmäinen kerta, kun unionin tuomioistuimelta kysytään kyseisen rikosprosessilain säännösten yhteensoveltuvuudesta niiden suojelutoimenpiteiden kanssa, jotka unionin oikeuden mukaan koskevat uhreja. Unionin tuomioistuinta pyydettiin 16.6.2005 annettuun tuomioon Pupino [3] ja 21.12.2011 annettuun tuomioon X [4] johtaneissa asioissa tulkitsemaan puitepäätöksen 2001/220 säännöksiä sellaisen pääkäsittelystä erillisen menettelyn osalta, jossa todistelu otetaan vastaan etukäteen ja josta on Italian rikosoikeudellisessa järjestelmässä säädetty haavoittuvimpia uhreja varten.

5. Nyt käsiteltävässä asiassa unionin tuomioistuimelta kysytään tällä kertaa puitepäätöksen 2001/220 korvanneessa direktiivissä 2012/29 säädettyjen suojelutoimenpiteiden ulottuvuudesta siinä tapauksessa, että syytetty saa kyseessä olevan kansallisen lainsäädännön mukaan vastustaa uhrin kuulusteluista laadittujen pöytäkirjojen käyttöä, kun on tapahtunut tuomioistuimen kokoonpanoon vaikuttava muutos.

6. Unionin tuomioistuimen on erityisesti määritettävä näiden direktiivin 2012/29 4 luvussa säädettyjen toimenpiteiden ulottuvuus niin, että se ottaa huomioon perusoikeudet, joita syytetyllä on Euroopan unionin perusoikeuskirjan [5] 47 ja 48 artiklan perusteella sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen [6] 6 artiklan 1 kappaleen ja 3 kappaleen d kohdan perusteella.

7. Vaikka direktiivissä jäsenvaltiot velvoitetaan varmistamaan rikoksen uhreille korkeatasoinen suojelu niin, että ne toteuttavat asianmukaisia toimenpiteitä, jotka koskevat uhrien kuulustelemista oikeudenkäyntimenettelyn aikana, osoitan tässä ratkaisuehdotuksessa, ettei unionin lainsäätäjän tarkoituksena ole ollut rajoittaa sitä, kuinka monta kertaa uhria voidaan kuulustella julkisessa istunnossa, paitsi silloin kun uhri on lapsi.

8. Selvitän jäljempänä, että pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa oikeusjärjestyksessä se, että kunnioitetaan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaa oikeutta ja oikeutta puolustukseen, edellyttää, että tuomioistuin, jonka on ratkaistava, onko syytetty syyllinen, on tuomioistuin, jossa todistajan kuulustelu on lähtökohtaisesti tapahtunut, erityisesti silloin kun on kyse ratkaisevasta todistajasta, jonka todistajanlausunto on omiaan vaikuttamaan ratkaisevasti siihen, todetaanko syytetty syyttömäksi vai syylliseksi. Tämä johtuu suullisuusperiaatteesta ja tuomioistuimen muuttumattomuuden periaatteesta, kun tämä ymmärretään asian suoran ja välittömän tuntemisen periaatteeksi, sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä. Tällaisessa asiayhteydessä on todettava, että kun todistajan kuulustelulla on ratkaiseva vaikutus siihen, todetaanko syytetty syylliseksi vai syyttömäksi, tuomioistuimen kokoonpanon muuttuminen tämän todistajan kuulustelemisen jälkeen johtaa lähtökohtaisesti siihen, että todistajaa on kuulusteltava uudelleen.

3 C-105/03, EU:C:2005:386.

4 C-507/10, EU:C:2011:873. Tässä asiassa unionin tuomioistuimelta kysyttiin, olivatko rikosprosessilain säännökset, jotka koskevat pääkäsittelystä erillistä menettelyä, jossa todistelu otetaan vastaan etukäteen, eli incidente probatorio -menettelyä, uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15.3.2001 annetun neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS (EYVL 2001, L 82, s. 1) 2, 3 ja 8 artiklan mukaisia.

5 Jäljempänä perusoikeuskirja.

6 Allekirjoitettu Roomassa 4.11.1950; jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus.

9. Ehdotan näin ollen, että unionin tuomioistuin katsoo, että lapsiuhrien eduksi säädettyjä toimenpiteitä lukuun ottamatta mikään direktiivin 2012/29 säännöksistä ei ole esteenä pääasiassa kyseessä olevan kaltaiselle kansalliselle lainsäädännölle, jonka mukaan syytetty saa vastustaa uhrin kuulustelusta laadittujen pöytäkirjojen lukemista ja siten vaatia, että kuulustelu uusitaan uudessa kokoonpanossa.

10. Totean sitä vastoin, että jos syytetty vaatii, että uhria on kuulusteltava uudelleen, toimivaltaisten kansallisten viranomaisten on direktiivissä 2012/29 asetettujen vaatimusten mukaisesti suoritettava henkilökohtainen arviointi uhrin erityistarpeiden määrittämiseksi ja tarvittaessa sen määrittämiseksi, missä määrin uhri voisi hyötyä direktiivin 23 ja 24 artiklassa säädetyistä erityisistä suojelutoimenpiteistä. Katson tässä asiayhteydessä, että kansallisten tuomioistuinten kuuluu varmistua siitä, ettei näillä toimenpiteillä loukata perusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettua oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta eikä sen 48 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua oikeutta puolustukseen.

11. Täsmennän vielä, ettei direktiivi 2012/29 ole esteenä sille, että jäsenvaltio toteuttaa suojaavampia toimenpiteitä rikosoikeudellisessa menettelyssä tapahtuvan uhrien kuulustelun osalta, mutta näillä toimenpiteillä ei kuitenkaan saa loukata syytetyn prosessuaalisia oikeuksia.

II Asiaa koskevat oikeussäännöt

A Euroopan ihmisoikeussopimus

12. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan, jonka otsikko on ”Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin”, 1 kappaleessa ja 3 kappaleen d kohdassa määrätään seuraavaa:

”1. Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen – – oikeudenkäyntiin – – tuomioistuimessa silloin, kun päätetään – – häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. – –

– –

3. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

– –

d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat”

B Unionin oikeus

1. Perusoikeuskirja

13. Perusoikeuskirjan 47 artiklan toisen kohdan mukaan ”jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu”.

14. Perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa täsmennetään, että ”jokaiselle syytetylle taataan oikeus puolustukseen”.

2. Direktiivi 2012/29

15. Direktiivillä 2012/29 tarkistetaan ja täydennetään puitepäätöksessä 2001/220 säädettyjä periaatteita ja vahvistetaan uhrien suojelun tasoa erityisesti rikosoikeudellisissa menettelyissä.[7]

16. Tämän direktiivin tarkoituksena on varmistaa, että rikoksen uhrit saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojelua ja että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin.[8]

17. Direktiivin johdanto-osan 11, 12, 20, 53, 55, 58 ja 66 perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:

”(11) Tässä direktiivissä säädetään vähimmäissäännöistä. – –

(12) Tässä direktiivissä vahvistetut oikeudet eivät vaikuta rikoksentekijän oikeuksiin. – –

– –

(20) Uhrin asema rikosoikeudellisessa järjestelmässä ja se, voiko uhri osallistua aktiivisesti rikosoikeudelliseen menettelyyn, vaihtelevat jäsenvaltiosta toiseen kansallisesta järjestelmästä riippuen, ja ne määräytyvät yhdellä tai useammalla seuraavista perusteista: – – uhria koskee lakisääteinen velvollisuus osallistua aktiivisesti rikosoikeudelliseen menettelyyn esimerkiksi todistajana tai häneltä edellytetään sitä; – –. Jäsenvaltioiden olisi määritettävä, mitä näistä perusteista sovelletaan tässä direktiivissä vahvistettujen oikeuksien soveltamisalan määrittelemiseksi, kun tässä direktiivissä on viittauksia uhrilla asianomaisessa rikosoikeudellisessa järjestelmässä olevaan asemaan.

– –

(53) Toissijaisen tai toistuvan uhriksi joutumisen, pelottelun tai kostotoimien riskiä rikoksentekijän toimesta tai rikosoikeudelliseen menettelyyn osallistumisen seurauksena olisi rajoitettava toteuttamalla menettely yhteen sovitetulla tavalla ja kunnioittavasti siten, että uhri voi luottaa viranomaisiin. Yhteydenpito toimivaltaisiin viranomaisiin olisi tehtävä mahdollisimman vaivattomaksi, samalla kun viranomaisten ja uhrin välistä tarpeetonta yhteydenpitoa rajoitetaan esimerkiksi tallentamalla kuulustelut videolle ja sallimalla tallenteen käyttö tuomioistuinkäsittelyssä. – –

– –

(55) Jotkut uhrit ovat rikosoikeudellisen menettelyn aikana erityisen suuressa vaarassa joutua rikoksentekijän toimesta toissijaisesti tai toistuvasti uhriksi taikka pelottelun tai kostotoimien kohteeksi. On mahdollista, että tällainen vaara johtuu uhrin henkilökohtaisista ominaisuuksista tai rikoksen tyypistä tai luonteesta taikka sen olosuhteista. Tällainen vaara voidaan todeta luotettavasti vain mahdollisimman varhaisessa vaiheessa suoritetulla henkilökohtaisella arvioinnilla. Tällainen arviointi olisi suoritettava kaikille uhreille sen määrittämiseksi, ovatko he vaarassa joutua toissijaisesti tai toistuvasti uhriksi taikka pelottelun tai kostotoimien kohteeksi ja mitä erityisiä suojelutoimenpiteitä he tarvitsevat.

– –

7 Ks. direktiivin 2012/29 johdanto-osan neljäs perustelukappale.

8 Ks. direktiivin 2012/29 1 artiklan 1 kohdan ensimmäinen alakohta.

(58) Toissijaiselle tai toistuvalle uhriksi joutumiselle, pelottelulle tai kostotoimille alttiiksi todetulle uhrille olisi tarjottava asianmukaisia toimenpiteitä hänen suojelemisekseen rikosoikeudellisten menettelyjen aikana. Näiden toimenpiteiden täsmällinen luonne olisi määritettävä henkilökohtaisen arvioinnin perusteella ja uhrin toiveet huomioon ottaen. Toimenpiteiden laajuus olisi määritettävä puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoittamatta ja oikeudellista harkintavaltaa koskevien sääntöjen mukaisesti. Uhrin huolten ja pelkojen, jotka liittyvät oikeudelliseen menettelyyn, olisi oltava ratkaisevassa asemassa, kun arvioidaan uhrin tarvetta tiettyyn toimenpiteeseen.

– –

(66) Tässä direktiivissä kunnioitetaan perusoikeuksia ja otetaan huomioon – – perusoikeuskirjassa tunnustetut periaatteet. Sillä pyritään erityisesti edistämään – – oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.”

18. Direktiivin 2012/29 3 luku koskee uhrin ”osallistumi[sta] rikosoikeudellisiin menettelyihin”. Siinä olevan 16 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että uhrilla on oikeus saada rikosoikeudellisen menettelyn kuluessa kohtuullisessa ajassa päätös rikoksentekijän velvoittamisesta korvauksen maksamiseen, paitsi jos tällainen päätös kansallisen oikeuden mukaan tehdään toisessa oikeudellisessa menettelyssä.”

19. Direktiivin 4 luku, joka koskee ”uhrin suojelu[a] ja erityissuojelua tarvitsevan uhrin tunnistami[sta]”, sisältää 18–24 artiklan.

20. Direktiivin 18 artiklassa, jonka otsikko on ”Oikeus suojeluun”, säädetään seuraavaa:

”Puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoittamatta jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että niillä on käytössään toimenpiteitä uhrin ja hänen perheenjäsentensä suojelemiseksi toissijaiselta ja toistuvalta uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta, myös siltä riskiltä, että heille aiheutuu emotionaalista tai psyykkistä haittaa, ja uhrin ihmisarvon suojelemiseksi kuulustelun ja hänen todistelutarkoituksessa antamansa lausunnon antamisen yhteydessä. Tällaiset toimenpiteet käsittävät tarvittaessa myös kansallisen oikeuden mukaisia menettelyjä uhrin ja hänen perheenjäsentensä fyysiseksi suojelemiseksi.”

21. Direktiivin 2012/29 19–21 artikla koskevat yleisiä suojelutoimenpiteitä, joita uhrilla on käytettävissään kuulustelun ja hänen todistelutarkoituksessa antamansa lausunnon antamisen yhteydessä.

22. Direktiivin 20 artiklassa, johon ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa nimenomaisesti ja jonka otsikko on ”Uhrin oikeus suojeluun rikostutkinnan aikana”, säädetään seuraavaa:

”Puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoittamatta ja oikeudellista harkintavaltaa koskevien sääntöjen mukaisesti jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että rikostutkinnan aikana:

– –

b) uhrin kuulustelujen lukumäärä pidetään mahdollisimman pienenä, ja kuulusteluja järjestetään vain, jos se on ehdottoman välttämätöntä rikostutkinnan kannalta;

– –”

23. Direktiivin 22 artikla koskee henkilökohtaista arviointia, joka on tehtävä uhrista hänen erityisten suojelutarpeidensa määrittämiseksi.

24. Direktiivin 2012/29 23 ja 24 artikla koskevat puolestaan erityisiä suojelutoimenpiteitä, joita kaikkein haavoittuvimmat uhrit voivat hyödyntää.

C Italian oikeus

25. Italian perustuslain (costituzione) 111 § koskee rikosprosessin tarjoamia takeita, ja siinä tähdennetään erityisesti kontradiktorisen periaatteen tärkeyttä ja Italian rikosprosessin suullisuutta sekä todisteiden hankkimismenettelyissä tästä periaatteesta tehtyjä poikkeuksia. Siinä säädetään seuraavaa: [9]

”Tuomiovaltaa käytetään oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä, josta säädetään laissa.

Oikeudenkäynti toimitetaan kontradiktorisen periaatteen mukaisesti ja asianosaisia tasapuolisesti kohdellen riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Lailla taataan se, että menettelyn kesto on kohtuullinen.

Rikosasian oikeudenkäynnissä lailla taataan, että rikoksesta syytetyllä – – on mahdollisuus kuulustella tai kuulustuttaa tuomioistuimessa henkilöitä, jotka esittävät lausumia häntä vastaan – –.

Rikosasian oikeudenkäynnissä todistelu vastaanotetaan kontradiktorisen periaatteen mukaisesti. – –

Lailla säädetään tapauksista, joissa todistelun vastaanottamista ei suoriteta kontradiktorisesti syytetyn suostumuksen johdosta, osoitetun objektiivisen esteen johdosta tai toteen näytetyn lainvastaisen käyttäytymisen johdosta.

– –”

26. Rikosprosessilain 511 §:n, jonka otsikko on ”Tilanteet, joissa lukeminen on sallittu”, 1 ja 2 momentissa säädetään seuraavaa:

”1. Tuomioistuin päättää tarvittaessa omasta aloitteestaan, että pääkäsittelyä varten kerättyyn asiakirja-aineistoon sisältyviä asiakirjoja luetaan kokonaan tai osittain.

2. Lausuntopöytäkirjat määrätään luettaviksi vasta sen jälkeen, kun lausunnon antajaa on kuulusteltu, paitsi jos häntä ei kuulustella.”

27. Rikosprosessilain 525 §:n, jonka otsikko on ”Päätöksen välittömyys”, 1 ja 2 momentissa säädetään seuraavaa:

”1. Tuomio annetaan heti pääkäsittelyn päätyttyä.

2. Päätösneuvotteluun osallistuvat samat tuomarit kuin pääkäsittelyyn sillä uhalla, että muutoin tuomio on kaikkiin nähden pätemätön. – –”

III Pääasian tosiseikat ja ennakkoratkaisukysymys

28. Massimo Gambinoa ja Shpetim Hykaa syytetään asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevässä Tribunale di Barissa käytävässä rikosoikeudenkäynnissä rahanpesusta ja petoksesta. Eräs uhreista on asiassa asianomistajana ja vaatii korvausta vahingosta, jota hänelle on aiheutunut Gambinon tekemästä petoksesta.

9 Tämä alaviite ei koske suomenkielistä versiota.

29. Rikosten uhreja kuulusteltiin todistajina 14.4.2015 pidetyssä istunnossa.

30. Tuomioistuimen kokoonpanon muututtua sen johdosta, että yksi kolmesta tuomarista vaihtui, vastaaja Gambino vaati 21.2.2017 pidetyssä pääkäsittelyssä rikosprosessilain 511 ja 525 §:n perusteella, että uhreja on kuulusteltava uudelleen. Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevasta päätöksestä ilmenee, ettei kyseinen asianosainen täsmentänyt seikkoja, joista uhreja oli ehdottaman välttämätöntä kuulustella uudelleen.

31. Kuten ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on tähdentänyt, Italian lainsäädännössä nimittäin säädetään, että jos tapahtuu tuomioistuimen kokoonpanoon vaikuttava muutos, pääkäsittely on toimitettava uudelleen, mikä tarkoittaa, että menettely uusitaan ja todistajia kuulustellaan näin ollen uudelleen.[10] Jos tuomioistuin hyväksyy todisteluun perustuvan näytön, jo esitettyjen todistajanlausuntojen pöytäkirja voidaan näin ollen lukea vain oikeudenkäynnin kaikkien asianosaisten suostumuksella.

32. Corte suprema di cassazione (ylin tuomioistuin, Italia) on siten katsonut, että ”jos pääkäsittely uusitaan yhden tuomarin ratkaisukokoonpanossa tapahtuneen henkilövaihdoksen tai tuomarikollegion kokoonpanon muutoksen vuoksi, ensimmäisen tuomarin tai tuomarikollegion vastaanottamaa todistajanlausuntoa ei voida ratkaisua tehtäessä käyttää pelkästään lukemalla se ilman lausunnon antajan kuulemista toistamiseen, jos tämä on mahdollista ja joku asianosaisista sitä vaatii”.[11]

33. Puolustus toisti uhrien kuulustelun uusimista koskevan vaatimuksensa 10.10.2017 pidetyssä istunnossa, jossa Pubblico Ministero (yleinen syyttäjä, Italia) pyysi ennakkoratkaisupyynnön esittämistä. Osa näytöstä, jota yleinen syyttäjä vaati näyttääkseen toteen syytettyjen syyllisyyden, muodostui petoksen uhrien todistajanlausunnoista ja näiden käytettävyydestä.

34. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin yhtyy yleisen syyttäjän esiin tuomiin epäilyihin siitä, ovatko rikosprosessilain 511 §:n 2 momentin ja 525 §:n 2 momentin säännökset yhteensoveltuvia direktiivin 2012/29 kanssa.

35. Vaikka direktiivissä vaaditaan, että rikoksen uhreille on varmistettava asianmukainen suojelu rikosoikeudellisen menettelyn aikana, Italian säännökset johtavat sen vuoksi, että niissä sallitaan puolustuksen vastustaa lausuntopöytäkirjojen käyttöä ja siten vaatia kuulustelujen uusimista, paitsi siihen, että uhreille aiheutetaan direktiiville 2012/29 asetetun tavoitteen vastaisesti ylimääräistä psyykkistä kärsimystä, myös siihen, että syytetyt pystyvät käyttämään oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin keinona menettelyn pitkittämiseen, millä näin ollen tehdään tyhjäksi oikeus saada vahingonkorvaus kohtuullisessa ajassa. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan kuulustelujen uusiminen on siten ristiriidassa yhteisöjen tuomioistuimen 16.6.2005 antamassa tuomiossa Pupino[12] esittämien periaatteiden kanssa.

36. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että kun uhreja on puolueettomassa tuomioistuimessa julkisesti kuulusteltu kontradiktorisen periaatteen mukaisesti, kuulustelujen pöytäkirjojen lukemisella ei millään tavalla loukata syytettyjen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Se tähdentää, että on joka tapauksessa tarpeen soveltaa suhteellisuusperiaatetta ja siten vertailla vaatimusta taata uhrin ihmisarvon kunnioittaminen direktiivin 2012/29 mukaisesti ja vaatimusta kunnioittaa perusoikeuskirjan 47 artiklassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tunnustettua oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

10 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa rikosprosessilain 492–495 §:ään.

11 Corte suprema di cassazionen rikosjaostojen täysistunnossa 15.1.1999 antama tuomio nro 2.

12 C-105/03, EU:C:2005:386.

37. Tässä tilanteessa Tribunale di Bari päätti lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavan ennakkoratkaisukysymyksen:

”Onko direktiivin 2012/29 16 ja 18 artiklaa ja 20 artiklan b alakohtaa tulkittava siten, että ne ovat esteenä sille, että uhria on uudelleen kuulusteltava muutetussa kokoonpanossa toimivan tuomioistuimen edessä, kun joku oikeudenkäynnin asianosaisista kieltäytyy Italian rikosprosessilain 511 §:n 2 momentin ja 525 §:n 2 momentin perusteella (sellaisina kuin niitä on vakiintuneesti tulkittu Corte suprema di cassazionen oikeuskäytännössä) antamasta suostumustaan siihen, että saman uhrin aiemmin kontradiktorisesti samassa asiassa eri tuomarille tai tuomarikollegiolle antamista lausunnoista laaditut pöytäkirjat luetaan?”

IV Alustavat huomautukset

38. Ennakkoratkaisukysymyksen tarkastelu edellyttää, että on esitettävä muutamia alustavia huomautuksia.

39. Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevasta päätöksestä ilmenee ensinnäkin selvästi, että pääasiassa uhri on kutsuttu osallistumaan Gambinoa ja Hykaa vastaan käytävään rikosoikeudenkäyntiin heitä vastaan todistavana todistajana. Tribunale di Bari ei kuitenkaan mainitse, onko tämän todistajan lausunnolla ratkaiseva merkitys sen osalta, ovatko syytetyt syyllisiä vai syyttömiä. Se ei myöskään täsmennä, onko tämä todistaja erityisen haavoittuva. Sitä vastoin voidaan todeta, ettei kyseinen petoksen uhri ole lapsi.

40. Toiseksi on tähdennettävä, että kyseinen rikosoikeudenkäynti käydään asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevässä tuomioistuimessa. Ratkaisuehdotukseni koskee siis vain sääntöjä ja periaatteita, jotka ohjaavat todistajien kuulustelua ensimmäisen oikeusasteen oikeudenkäynneissä, sillä jos ensimmäisessä oikeusasteessa on pidetty julkinen istunto, se, ettei muutoksenhakuvaiheessa käydä julkista keskustelua, voi olla perusteltua kyseisen menettelyn erityispiirteiden vuoksi, kun otetaan huomioon kansallisen muutoksenhakujärjestelmän luonne, muutoksenhakutuomioistuimen toimivaltuuksien laajuus kansallisen oikeusjärjestyksen mukaan ja kyseisen tuomioistuimen ratkaistavana olevien kysymysten luonne.

41. Kolmanneksi on vielä todettava, että Tribunale di Barin esittämä kysymys edellyttää, että muistutetaan Italian rikosprosessin luonteesta [13] ja sitä ohjaavista periaatteista. Perinteisesti nimittäin erotetaan toisistaan kaksi prosessuaalista ja institutionaalista mallia, joiden avulla pystytään ymmärtämään se, miten rikostuomioistuimet on organisoitu, ja asema, joka niissä annetaan repressiivisen oikeudenkäytön eri toimijoille, ja nämä ovat akkusatorinen ja inkvisitorinen malli.

42. Italian perustuslain 111 §:ssä säädetään akkusatorisen prosessin perusperiaatteista, joihin kuuluu suullisuusperiaate. Tässä säännöksessä säädetään siten, että ”rikosasian oikeudenkäynnissä lailla taataan, että rikoksesta syytetyllä – – on mahdollisuus kuulustella tai kuulustuttaa tuomioistuimessa henkilöitä, jotka esittävät lausumia häntä vastaan – –”, sillä rikosasian oikeudenkäynnissä ”todistelu vastaanotetaan kontradiktorisen periaatteen mukaisesti”.

43. Kuten ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin täsmentää ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevassa päätöksessään, Italian rikosprosessijärjestelmässä rikosprosessilain 525 §:ssä säädetään välittömyysperiaatteesta sekä ajan että paikan kannalta.

44. Kun välittömyysperiaate ymmärretään asian suoran ja välittömän tuntemisen periaatteeksi, se on riippuvainen suullisuusperiaatteesta ja tuomioistuimen muuttumattomuuden periaatteesta.

13 Ks. julkisasiamies Cruz Villalónin ratkaisuehdotuksen X (C-507/10, EU:C:2011:682) 19–29 kohta, joissa on pitkä selvitys Italian rikosprosessin luonteesta ja joihin viittaan.

45. Unionin tuomioistuin ei ole vielä lausunut näiden periaatteiden ulottuvuudesta. Vain julkisasiamies Philippe Léger on ratkaisuehdotuksessaan Baustahlgewebe v. komissio hahmotellut niiden ääriviivoja.[14] Nämä periaatteet, sellaisina kuin ne taataan jäsenvaltioiden oikeudessa, ovat monitahoisia periaatteita.

46. Laajasti ymmärrettynä suullisuusperiaatteella ja tuomioistuimen muuttumattomuuden periaatteella tarkoitetaan oikeudenkäynnin suoruutta eli sitä, että tuomarin on oltava henkilökohtaisessa ja suorassa yhteydessä rikosoikeudenkäynnin eri toimijoihin eli asianosaisiin, todistajiin, asiantuntijoihin, asianosaisten asianajajiin ja yleiseen syyttäjään.[15]

47. Ranskan rikosoikeudessa nämä periaatteet edellyttävät, että asian ratkaisevien tuomioistuinten on lähtökohtaisesti muodostettava käsityksensä niille suullisesti ja suoraan esitettyjen todisteiden pohjalta eli että niiden on tehtävä päätöksensä sen perusteella, mitä tuomarit ovat kuulleet (tai nähneet) suullisessa käsittelyssä, eikä poliisin tai tutkintatuomarin esitutkinta-asiakirjojen perusteella.[16]

48. Suullisuusperiaate edellyttää, ettei tuomari tee päätöstään pelkästään asiakirja-aineiston perusteella vaan vasta rikoksentekijöistä ja todistajista saamansa henkilökohtaisen ja inhimillisen kokemuksen perusteella, mikä tarkoittaa erityisesti, että todistajia on kuultava suullisesti siitä riippumatta, ovatko he antaneet lausunnon esitutkinnan aikana.[17] Siltä osin kuin on kyse todistajanlausunnosta, todistelumenettely ei nimittäin ole välttämätön yksinomaan todistajanlausunnon sisällön osalta vaan myös sen osalta, millä tavalla todistaja todistaa, ja hänen antamansa vaikutelman osalta, silloin kun tuomio riippuu ratkaisevasti todistajan käyttäytymisestä.

49. Tämä periaate on osa kontradiktorisesta periaatteesta, joka edellyttää, että asianosaiset ovat voineet keskustella tuomioistuimen kokoonpanolle esitetyistä todisteista julkisessa käsittelyssä. Kun syyte perustuu kokonaan tai osittain todistajanlausuntoon, kontradiktorinen keskustelu voi olla täysin selventävä vain, jos se mahdollistaa todistajan uskottavuuden ja siis hänen todistajanlausuntonsa luotettavuuden arvioimisen.[18] Kun tuomioistuimen kokoonpano muuttuu, näiden periaatteiden noudattamisen takaamiseksi on siten välttämätöntä, että todistajaa kuulustellaan uudelleen tuomioistuimen muuttuneessa kokoonpanossa, erityisesti silloin kun todistajanlausunto on olennainen ja ratkaiseva todiste, jonka todistusarvo riippuu syntyvästä vaikutelmasta.

50. Välittömyysperiaatteessa otetaan täysimääräisesti huomioon suullisuusperiaatteesta johtuvat vaatimukset. Välittömyysperiaatteeseen sisältyy kaksi näkökohtaa, joista toinen koskee aikaa ja toinen paikkaa ja jotka on tässä tapauksessa ilmaistu rikosprosessilain 525 §:ssä.

51. Ajallinen välittömyys kuuluu enemmänkin kohtuullisen ajan alaan. Se edellyttää tuomioistuimilta, että niiden on ratkaistava asia kohtuullisessa ajassa, jotta vältettäisiin se, että istunnon ja tuomion välillä kuluneen ajan vuoksi tuomareiden muistikuvat ovat haalistuneet.[19] Tämän periaatteen loukkaaminen ei vaikuta ratkaisuun, johon on päädytty.

52. Paikallisella välittömyydellä tarkoitetaan sitä, ettei tuomari voi käyttää välittäjää itsensä ja asianosaisen tai hänen edustajansa välillä, ja siitä seuraa, että tuomari, joka ei ole osallistunut suulliseen käsittelyyn, ei voi osallistua päätösharkintaan.[20] Jos tuomiota annettaessa on loukattu tätä periaatetta, on vaarana, että siinä jätetään huomiotta asian olennaisia osia. Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen

14 C-185/95 P, EU:C:1998:37. Viittaan erityisesti kyseisen ratkaisuehdotuksen 80–83 kohtaan.

15 Suppeassa mielessä näillä periaatteilla tarkoitetaan, että asianosaisella on oikeus tulla kuulluksi istunnossa, jonka aikana hänellä tai hänen edustajallaan on tilaisuus esittää näkemyksensä ja vastata tuomareiden kysymyksiin. Jäsenvaltioiden lainkäyttöjärjestelmissä on yhdistelty oikeudenkäyntimenettelyjen suullisia ja kirjallisia piirteitä eri suhteissa, mutta suullisuusperiaate tunnetaan jokaisessa niistä.

16 Bouzat, P. ja Pinatel, J., *Traité de droit pénal et de criminologie*, osa II, 2. painos, Dalloz, Paris, 1970, 1336 kohta.

17 Bouzat, P. ja Pinatel, J., em. teos, 1336 kohta.

18 Desportes, F. ja Lazergues-Cousquer, L., *Traité de procédure pénale*, 3. painos, Economica, Paris, 2013, 609–611 kohta.

19 Tribunale di Bari on ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevassa päätöksessä todennut siten nimenomaisesti, että rikosprosessilain 525 §:n 1 momentissa vahvistetaan ajallisen välittömyyden periaate (”tuomio annetaan välittömästi pääkäsittelyn jälkeen”).

20 Ks. julkisasiamies Léger’n ratkaisuehdotus Baustahlgewebe v. komissio (C-185/95 P, EU:C:1998:37, 83 kohta).

32 artiklan 2 kohdassa määrätään, että ”jos asiassa on pidetty istunto asianosaisten kuulemiseksi, päätösneuvotteluun osallistuvat vain istuntoon osallistuneet tuomarit – –”. Pääasian osalta tämä periaate on ilmaistu rikosprosessilain 525 §:n 2 momentissa, jonka mukaan ”päätösneuvotteluun osallistuvat samat tuomarit kuin pääkäsittelyyn”. Tribunale di Bari toteaa ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevassa päätöksessään, että tämän säännöksen perusteella tuomareina, jotka tekevät rikosoikeudellista vastuuta koskevan ratkaisun, on oltava samat tuomarit, jotka olivat läsnä todistelua esitettäessä.

53. Käsiteltävä ennakkoratkaisukysymys koskee tätä seikkaa.

V Asian tarkastelu

54. Tribunale di Bari pyrkii ennakkoratkaisukysymyksellään pääasiallisesti selvittämään, että kun asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen kokoonpano, jossa rikoksen uhria on kuultu syytettyä vastaan todistavana todistajana, muuttuu, ovatko direktiivin 2012/29 16 ja 18 artikla sekä 20 artiklan b alakohta esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa säädetään pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa oikeusjärjestyksessä menettelysäännöksistä, joiden nojalla syytetty voi vastustaa uhrin kuulustelusta laadittujen pöytäkirjojen lukemista tuomioistuimen muuttuneessa kokoonpanossa ja siten vaatia, että uhria on kuulusteltava uudelleen.

55. Pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa tilanteessa kysymykseen on selvästi vastattava kieltävästi.

56. Koska kyseessä olevan rikoksen uhri ei ole lapsi, direktiivin 2012/29 sanamuotoa ja systematiikkaa tutkiessa ilmenee nimittäin selvästi, ettei mikään tässä direktiivissä säädetyistä yleisistä tai erityisistä suojelutoimenpiteistä velvoita jäsenvaltioita vapauttamaan uhria uudesta kuulustelusta, jos tuomioistuimen kokoonpano, jossa häntä on kuultu, muuttuu. Suullisuusperiaatteesta ja tuomioistuimen muuttumattomuuden periaatteesta, kun tämä ymmärretään asian suoran ja välittömän tuntemisen periaatteeksi, seuraa, että tuomioistuimen, jonka on ratkaistava, onko rikosoikeudenkäynnissä syytteessä olevan henkilö syyllinen, on oltava se, jossa todistajan kuulustelu on lähtökohtaisesti tapahtunut. Tämän on taattava, että kunnioitetaan perusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettua oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja sen 48 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua oikeutta puolustukseen.

57. Vaikka unionin tuomioistuimella ei ole vielä ollut tilaisuutta lausua suullisuusperiaatteen ja tuomioistuimen muuttumattomuuden periaatteen ulottuvuudesta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kehittänyt tätä koskevan laajan oikeuskäytännön, jossa se katsoo, että tuomioistuimen kokoonpanon muuttuminen ratkaisevan todistajan kuulustelemisen jälkeen lähtökohtaisesti johtaa siihen, että todistajaa kuulustellaan uudelleen.

58. Kehittelen nyt kutakin näistä argumenteista päättelyni alkuosassa. Jälkimmäisessä osassa tutkin rikoksen uhrille aiheutuneen vahingon korvaamista koskevia sääntöjä, ja tämä osa on lyhyempi, koska se ei koske tämän asian ydinkysymystä.

A Säännöt, jotka koskevat uhrin suojelemista, kun häntä kuulustellaan rikosoikeudellisessa menettelyssä

1. Direktiivin 2012/29 4 luvun säännökset

59. Direktiivin 2012/29 4 luvun otsikko on ”Uhrin suojelu ja erityissuojelua tarvitsevan uhrin tunnistaminen”.

60. Tässä luvussa oleva direktiivin 2012/29 18 artikla, jonka tulkintaa nyt pyydetään, on johdantoartikla, jossa asetetaan pääperiaate, jonka mukaan rikoksen uhria on suojeltava kuulustelun tai hänen todistelutarkoituksessa antamansa lausunnon antamisen yhteydessä, jollei oletetun rikoksentekijän puolustukselle kuuluvien oikeuksien kunnioittamisesta muuta johdu.

61. Tämän säännöksen mukaan jäsenvaltiot ovat velvollisia toteuttamaan toimenpiteitä, joilla uhria pystytään hänen kuulustelemisensa tai hänen todistelutarkoituksessa antamansa lausunnon antamisen aikana suojelemaan hänen ihmisarvonsa loukkaamiselta, toissijaiselta ja toistuvalta uhriksi joutumiselta taikka pelottelulta ja kostotoimilta, jotka aiheutuvat joko rikoksentekijän käyttäytymisestä tai uhrin osallistumisesta rikosoikeudelliseen menettelyyn.

62. Tämä oikeus edellyttää, että toteutetaan toimenpidevalikoima, jonka unionin lainsäätäjä haluaa olevan ”mahdollisimman laaja”.[21] Lapsiuhrien suojelemiseen tarkoitettuja toimenpiteitä lukuun ottamatta mikään direktiivillä 2012/29 käyttöön otetuista yleisistä tai erityisistä toimenpiteistä ei kuitenkaan velvoita jäsenvaltioita vapauttamaan uhria siitä, että häntä kuulustellaan rikosoikeudenkäynnissä uudelleen todistajana, jos tuomioistuimen kokoonpano muuttuu.

a) Uhrilla kuulustelun aikana käytettävissä olevien suojelutoimenpiteiden luonne

63. Direktiivin 2012/29 19–24 artikla koskevat rikoksen uhrin käytettävissä olevia suojelutoimenpiteitä.

64. Direktiivin 19–22 artiklassa mainitut suojelutoimenpiteet ovat yleisiä.[22] Kuten unionin tuomioistuin on todennut 15.9.2011 antamassaan tuomiossa Gueye ja Salmerón Sánchez,[23] nämä toimenpiteet ovat ennalta ehkäiseviä ja käytännöllisiä ja niillä pyritään takaamaan, että uhri voi osallistua asianmukaisella tavalla rikosoikeudenkäyntiin ilman, että osallistuminen vaarantuu hänen turvallisuuteensa ja yksityiselämäänsä liittyvien riskien vuoksi.[24] Niihin sisältyy siten koko rikosoikeudelliseen menettelyyn sovellettavia toimenpiteitä, joilla tehdään mahdolliseksi yhtäältä uhrin ja rikoksentekijän kohtaamisen välttäminen tiloissa, joissa rikosoikeudellinen menettely käydään (19 artikla), ja toisaalta uhrin yksityisyyden suojan takaaminen (21 artikla).

65. Näihin toimenpiteisiin kuuluu myös erityisesti rikostutkintavaiheeseen sovellettavia toimenpiteitä. Direktiivin 2012/29 20 artiklan b alakohdassa säädetään siten, että kuulusteluja on järjestettävä vain, jos se on ehdottoman välttämätöntä rikostutkinnan kannalta, ja niiden lukumäärä on pidettävä mahdollisimman pienenä. Vaikka ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevassa päätöksessään nimenomaisesti tähän artiklaan kiistääkseen Italian lainsäädännön laillisuuden, tämä säännös ei ole soveltamisalansa vuoksi asiassa merkityksellinen. On nimittäin todettava, että vaikka unionin lainsäätäjä on tässä toistanut aikaisemmassa puitepäätöksen 2001/220 3 artiklan 2 kohdassa käyttöön otetun toimenpiteen rajoittamalla uhrin kuulustelujen lukumäärää, se on kuitenkin valinnut, että toimenpiteen soveltamisala rajataan nimenomaisesti koskemaan vain rikostutkintaa niin, että oikeudenkäyntimenettely jätetään sen ulkopuolelle (toisin kuin aikaisemmin), ja että toimenpiteen yhteydessä on täysimääräisesti kunnioitettava syytetyn puolustukselle kuuluvia oikeuksia.

21 Ks. direktiivin 2012/29 johdanto-osan 53 perustelukappale.

22 Tavoite, johon näillä toimenpiteillä pyritään, tuodaan selvästi esiin direktiivin 2012/29 johdanto-osan 53 ja 54 perustelukappaleessa.

23 C-483/09 ja C-1/10, EU:C:2011:583.

24 Tuomion 64 kohta, joka koskee puitepäätöksen 2001/220 8 artiklan 2–4 kohdan tulkintaa.

66. On vielä todettava, että direktiivin 2012/29 22 artiklan mukaan nämä yleiset suojelutoimenpiteet edellyttävät jäsenvaltioilta, että uhreista tehdään henkilökohtainen arviointi heidän erityisten tarpeidensa määrittämiseksi. Unionin lainsäätäjä on vain niiden uhrien osalta, jotka on tässä arvioinnissa todettu erityisen haavoittuviksi, kuten lapset ja terrorismin tai läheisväkivallan uhrit, säätänyt heidän kuulustelemistaan koskevista erityisistä suojelutoimenpiteistä, joita tarkoitetaan direktiivin 23 artiklassa ja lasten osalta 24 artiklassa ja jotka ovat olemassa yleisten suojelutoimenpiteiden ohella.

67. Siltä osin kuin on kysymys erityisesti direktiivin 2012/29 23 artiklan säännöksistä, unionin lainsäätäjä erottaa toisistaan erityistoimenpiteet, joita sovelletaan uhrin kuulustelemiseen rikostutkinnan aikana, ja oikeudenkäyntimenettelyn aikana sovellettavat toimenpiteet. Vaikka ensin mainitut eivät ole asiassa merkityksellisiä, kun huomioon otetaan pääasian asiayhteys,[25] jälkimmäiset sitä vastoin kuvaavat erityisen hyvin unionin lainsäätäjän tahtoa olla vaikuttamatta rikosoikeudenkäynnin kulkuun ja erityisesti sen tahtoa olla pienentämättä uhrin kuulusteluvaiheen merkitystä.

68. Vaikka unionin lainsäätäjä mahdollistaa erityisesti sen, että uhria voidaan asianmukaisten viestintäkeinojen avulla kuulla oikeudessa ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan tai että asia käsitellään yleisön läsnä olematta, on nimittäin väistämättä todettava, että lukuun ottamatta tilannetta, jossa uhri on lapsi,[26] unionin lainsäätäjä ei ole säätänyt kuulustelujen lukumäärän rajoittamisesta rikosoikeudellisen menettelyn tässä vaiheessa edes tapauksessa, jossa ilmenee uhrin haavoittuvuudesta johtuva erityinen suojelutarve, sillä ”kuulustelu[n] – – toteuttamatta jättäminen voisi olla vahingoksi uhrille tai toiselle henkilölle tai haitata menettelyn kulkua”.[27]

69. Direktiivin 2012/29 18 artiklan sanamuodon sekä 4 luvun, johon tämä säännös sisältyy, systematiikan tarkastelu osoittaa vakuuttavasti, ettei unionin lainsäätäjä ole aikonut rajoittaa uhrin kuulustelujen lukumäärää oikeudenkäyntimenettelyn aikana sen enempää yleisten suojelutoimenpiteiden yhteydessä kuin kaikkein haavoittuvimpiin uhreihin kohdistettavien erityisten suojelutoimenpiteiden yhteydessä, lukuun ottamatta lapsiuhreihin kohdistettavia toimenpiteitä.

b) Uhrilla kuulustelun aikana käytettävissä olevien suojelutoimenpiteiden ulottuvuus

70. Edellä esiin tuotujen suojelutoimenpiteiden ulottuvuus voi olla rajoitettu.

71. Ensinnäkin on todettava, että direktiivin 2012/29 johdanto-osan 11 ja 67 perustelukappaleesta ilmenee, että uhrien suojeluun sovellettavat säännöt ovat tässä yhteydessä vähimmäisvaatimuksia, joten niissä jätetään jäsenvaltioille laaja harkintavalta sen osalta, miten nämä toimenpiteet pannaan konkreettisesti täytäntöön. Tällaisen varauman johdosta pystytään ottamaan huomioon kansallisten oikeusjärjestysten erot ja erityisesti se, onko rikosoikeudellinen menettely suullinen vai kirjallinen, ja uhrin asema rikosprosessissa.

25 Direktiivin 2012/29 23 artiklan 2 kohdan mukaan toimenpiteet, jotka on säädetty käytettäviksi rikostutkinnan aikana, muodostuvat siitä, että uhrille taataan oikeus siihen, että häntä kuulustellaan tähän tarkoitukseen suunnitelluissa tiloissa, että kuulustelun suorittavat koulutetut ammattihenkilöt, jotka ovat aina samat, ”jollei tämä ole hyvän oikeudenkäytön vastaista”, ja jotka lisäksi ovat tarvittaessa samaa sukupuolta kuin uhri, ”edellyttäen että tästä ei aiheudu haittaa rikosoikeudellisen menettelyn kululle”. Nämä toimenpiteet eivät ole merkityksellisiä pääasian asiayhteydessä, koska ne eivät koske oikeudenkäyntimenettelyn vaihetta.

26 Direktiivin 2012/29 24 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että ”rikostutkinnassa kaikki lapsiuhrin kuulustelut voidaan tallentaa audiovisuaalisin välinein ja kuulustelujen tallenteita voidaan käyttää todistusaineistona rikosoikeudenkäynnissä”. Tämä säännös vastaa oikeuskäytäntöä, jonka unionin tuomioistuin on kehittänyt lapsen huoltoa koskevan oikeudenkäynnin yhteydessä ja jossa katsotaan, ”että vaikka kuuleminen säilyy lapsen oikeutena, se ei voi olla absoluuttinen velvollisuus vaan sitä on arvioitava lapsen etuun liittyvien vaatimusten perusteella kussakin yksittäistapauksessa perusoikeuskirjan 24 artiklan 2 kohtaa noudattaen” (tuomio 22.12.2010, Aguirre Zarraga, C-491/10 PPU, EU:C:2010:828, 64 kohta).

27 Direktiivin 2012/29 23 artiklan 1 kohta.

72. Toiseksi unionin lainsäätäjä on heti aluksi täsmentänyt direktiivin 2012/29 johdanto-osan 12 perustelukappaleessa eli välittömästi direktiivin historiallista asiayhteyttä koskevan selvityksen jälkeen, että ”tässä direktiivissä vahvistetut oikeudet eivät vaikuta rikoksentekijän oikeuksiin”. Lisäksi se on täsmentänyt direktiivin johdanto-osan 66 perustelukappaleessa, että direktiivissä kunnioitetaan perusoikeuksia ja otetaan huomioon perusoikeuskirjassa tunnustetut periaatteet, erityisesti muun muassa periaate, jolla pyritään edistämään oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

73. Unionin lainsäätäjä vahvistaa siten uhrin hyväksi oikeuksia, joiden käyttämisellä ei saa loukata perusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa tunnustettua oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa tunnustettua syytetyn oikeutta puolustukseen.

74. Direktiivin 2012/29 18 artiklasta ja myös kaikkien niiden säännösten sanamuodosta, joista 4 luku muodostuu, ilmenee sitä paitsi erittäin selvästi, että jäsenvaltiot voivat toteuttaa uhrien kuulustelua koskevia suojelutoimenpiteitä vain, jos rikosoikeudellisissa menettelyissä syytteessä olevien henkilöjen prosessuaalisia oikeuksia suojellaan asianmukaisesti.

75. Unionin lainsäätäjä on esittänyt tämän varauman siinä yhteydessä, kun se on ilmaissut direktiivin 2012/29 18 artiklassa olevan oikeuden saada suojelua kuulustelun aikana. Se on toistanut varauman seuraavissa artikloissa. On siten todettava, että direktiivin 19 artiklan mukaan toimenpiteitä, joilla pyritään varmistamaan, että rikosoikeudellisen menettelyn aikana uhri ja rikoksentekijä eivät kohtaa, sovelletaan, ”jollei rikosoikeudellinen menettely edellytä tällaista kohtaamista”, että direktiivin 20 artiklan mukaan toimenpiteitä, joilla pyritään pitämään uhrien kuulustelujen lukumäärä pienenä, sovelletaan ”puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoittamatta ja oikeudellista harkintavaltaa koskevien sääntöjen mukaisesti”, ja ne koskevat sitä paitsi vain rikostutkintavaihetta, ja että direktiivin 21 artiklan mukaan uhrien yksityisyyden suojaamiseksi toteutettavissa toimenpiteissä on aina ”kunnioitettava oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin”[28] ja että lopuksi direktiivin 23 artiklan mukaan kaikkein haavoittuvimpien uhrien kuulustelemista koskevia toimenpiteitä sovelletaan ”puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoittamatta ja noudattaen oikeudellista harkintavaltaa koskevia sääntöjä”.[29]

76. Vaikka direktiivissä 2012/29 jäsenvaltiot velvoitetaan varmistamaan uhreille korkeatasoinen suojelu heidän kuulustelunsa aikana ja jopa annetaan niille mahdollisuus laajentaa direktiivissä vahvistettuja oikeuksia korkeamman suojelutason tarjoamiseksi, jäsenvaltiot kuitenkin ovat edelleen velvollisia olemaan loukkaamatta syytettyjen prosessuaalisia oikeuksia.

77. Yhteisöjen tuomioistuin on 16.6.2005 antamassaan tuomiossa Pupino[30] ja 9.10.2008 antamassaan tuomiossa Katz[31] lisäksi muistuttanut puitepäätöksen 2001/220 2 artiklan (uhrin ihmisarvon ”kunnioittaminen” ja uhrin oikeuksien ja oikeutettujen etujen ”tunnustaminen”), 3 artiklan (”kuuleminen ja todisteiden esittäminen”) ja 8 artiklan (”oikeus suojeluun”) tulkinnan osalta, että puitepäätöstä on tulkittava niin, että kunnioitetaan perusoikeuksia ja erityisesti oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, sellaisena kuin se ilmaistaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen

28 Ks. direktiivin 2012/29 johdanto-osan 54 perustelukappale.

29 Direktiivin 2012/29 johdanto-osan 58 perustelukappaleen mukaan ”toimenpiteiden laajuus [on] määritettävä puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoittamatta”. Tämä periaate sisältyi jo puitepäätöksen 2001/220 2 artiklan 2 kohtaan.

30 C-105/03, EU:C:2005:386.

31 C-404/07, EU:C:2008:553.

6 artiklassa.[32] Yhteisöjen tuomioistuimen mukaan kansallisten tuomioistuinten kuuluu näin ollen ”varmistua erityisesti siitä, että todistelumenettely rikosoikeudenkäynnissä ei kokonaisuutena tarkasteltuna ole vastoin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettua oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta, sellaisena kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä tulkinnut”.[33]

78. On selvää, että tätä oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa direktiivin 2012/29 täytäntöönpanon yhteydessä.

79. Kolmanneksi on todettava, että tämän puolustuksen oikeuksia koskevan varauman ulottuvuus on sitäkin merkittävämpi, kun uhrilla on rikosoikeudellisessa menettelyssä ratkaiseva asema esimerkiksi todistajana.

80. Unionin lainsäätäjä nimittäin tunnustaa direktiivin 2012/29 johdanto-osan 20 perustelukappaleessa nimenomaisesti, että tässä direktiivissä vahvistettujen oikeuksien soveltamisala vaihtelee sen mukaan, mikä on uhrin asema kunkin jäsenvaltion rikosoikeudellisessa järjestelmässä, ja se riippuu erityisesti siitä, koskeeko uhria lakisääteinen velvollisuus osallistua aktiivisesti rikosoikeudelliseen menettelyyn esimerkiksi todistajana tai edellytetäänkö häneltä sitä.

81. Direktiivin 2012/29 sanamuodon ja systematiikan tarkastelun perusteella voidaan esittää seuraavat päätelmät.

82. Lukuun ottamatta tilannetta, jossa uhri on lapsi, yhdessäkään direktiivin 2012/29 säännöksessä ei velvoiteta jäsenvaltioita vapauttamaan uhria – edes kaikkein haavoittuvinta uhria – uudesta kuulustelusta rikosoikeudenkäynnin aikana siinä tapauksessa, että tuomioistuimen kokoonpano on muuttunut.

83. Näin ollen on todettava, että kansallinen lainsäädäntö, jossa säädetään pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa oikeusjärjestyksessä tuomioistuimen kokoonpanon muuttumisen osalta menettelysäännöksistä, joiden nojalla syytetty voi vastustaa uhrin kuulustelusta laadittujen pöytäkirjojen lukemista ja siten vaatia kuulustelun uusimista, ei ole direktiivin 2012/29 säännösten vastainen ja että se kuuluu jäsenvaltion harkintavaltaan.

84. Vaikuttaa siltä, että tämä kansallinen lainsäädäntö on omiaan takaamaan puolustautumista koskevan oikeuden kunnioittamisen ja oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden, jotka edellyttävät akkusatorisessa oikeudellisessa sääntelyssä, että tuomioistuin, jonka on ratkaistava, onko syytetty syytön vai syyllinen, on tuomioistuin, jossa todistajan kuulustelu on lähtökohtaisesti tapahtunut. Tämä johtuu suullisuusperiaatteesta ja tuomioistuimen muuttumattomuuden periaatteesta, joiden ulottuvuus on tuotu esiin edellä. Pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa oikeusjärjestyksessä tämä tarkoittaa siten, että kun yhden tuomarin kokoonpanossa toimineen tuomioistuimen tuomari on vaihtunut tai tuomioistuimen kokoonpano on muuttunut ennen tuomion antamista, edellä mainittujen oikeuksien ja periaatteiden noudattaminen edellyttää lähtökohtaisesti, että todistajaa kuulustellaan uudelleen.

85. Tätä päätelmää on kuitenkin lievennettävä.

32 Ks. tuomio 9.10.2008, Katz (C-404/07, EU:C:2008:553, 48 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

33 Tuomio 9.10.2008, Katz (C-404/07, EU:C:2008:553, 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Yhteisöjen tuomioistuin on tässä omaksunut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön, jonka mukaan ”Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle [Euroopan ihmisoikeussopimuksessa] annettu tehtävä ei ole se, että se lausuu, onko todistajien lausunnot aiheellisesti hyväksytty todisteiksi [koska tämän ratkaiseminen kuuluu kansallisille tuomioistuimille], vaan se, että se selvittää, onko menettely kokonaisuutena tarkasteltuna, todisteiden esittämistapa mukaan lukien, ollut oikeudenmukainen” (ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.2.2005, Graviano v. Italia, CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 36 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) (lainaus suomennettu unionin tuomioistuimessa).

86. On yhtäältä todettava, että kuten edellä on havaittu, tässä lainsäädännössä ei saa vapauttaa jäsenvaltioita suorittamasta direktiivin 2012/29 22 artiklan mukaisesti henkilökohtaista arviointia uhrin erityistarpeiden määrittämiseksi ja tarvittaessa sen määrittämiseksi, missä määrin uhri voisi hyötyä direktiivin 23 ja 24 artiklassa säädetyistä erityisistä suojelutoimenpiteistä. [34]

87. Tässä yhteydessä on todettava, että 21.12.2011 annetusta tuomiosta X [35] ilmenee, että Italian oikeusjärjestyksessä, jollei tällä välin mahdollisesti tapahtuneista lainsäädännön muutoksista muuta johdu, rikoksen uhria suojataan useilla rikosprosessilain säännöksillä, joissa säädetään muun muassa asian käsittelemisestä suljetuin ovin ja mahdollisuudesta soveltaa rikosprosessilain 398 §:n 5 bis momentissa säädettyjä eri menettelymuotoja, jos se on henkilöiden suojelemista koskevien vaatimusten vuoksi tarpeen ja asianmukaista. [36]

88. Toisaalta on muistutettava, että direktiivissä 2012/29 säädetään vähimmäisvaatimuksista. Kuten unionin lainsäätäjä toteaa nimenomaisesti direktiivin johdanto-osan 11 perustelukappaleessa, tämä tarkoittaa, että ”jäsenvaltiot voivat laajentaa tässä direktiivissä vahvistettuja oikeuksia korkeamman suojelutason tarjoamiseksi” uhrille.

89. Yksikään direktiivin 2012/29 säännöksistä ei siis estä jäsenvaltiota toteuttamasta suojaavampia toimenpiteitä rikosoikeudellisessa menettelyssä tapahtuvan uhrien kuulustelun osalta, mutta näillä toimenpiteillä ei kuitenkaan saa loukata perusoikeusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettua oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta eikä sen 48 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua syytetyn oikeutta puolustukseen.

90. Vaikka unionin tuomioistuimella ei ole vielä ollut tilaisuutta lausua näiden määräysten noudattamista ohjaavista periaatteista ja erityisesti säännöistä, jotka koskevat todistajien kuulustelemista rikosoikeudellisessa menettelyssä, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväksi on sitä vastoin saatettu suuri määrä asioita, joista ilmenevistä periaatteista on esitettävä yhteenveto.

91. Kuten perusoikeuskirjan selityksistä [37] ilmenee, perusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa taattu oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta ja perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa vahvistettu oikeus puolustukseen vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaletta. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan mukaan näiden oikeuksien merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa.

2. Uhrin kuulustelemista rikosoikeudenkäynnissä koskeva Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö

92. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa tunnustetaan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämän artiklan 3 kappaleen d kohdan mukaan tämä oikeus tarkoittaa erityisesti, että jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus ”kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan”.

93. Euroopan unionin ihmisoikeustuomioistuin selvittää näiden määräysten perusteella, onko rikosoikeudenkäynti kokonaisuutena tarkasteltuna ja erityisesti todisteiden esittämistapa ollut oikeudenmukainen. [38] Se ottaa tutkinnassaan huomioon ratkaistavien kysymysten luonteen sekä kansallisen oikeusjärjestyksen ja erityisesti menettelyn erityispiirteet sekä kansallisten tuomioistuinten

34 Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 66 kohta.

35 C-507/10, EU:C:2011:873.

36 Ks. kyseisen tuomion 40 kohta.

37 EUVL 2007, C 303, s. 17.

38 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.2.2005, Graviano v. Italia (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 36 kohta).

toimivaltuuksien luonteen ja laajuuden. Se on siten katsonut, että rikosasiassa on yleensä oltava olemassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin, joka vastaa täysin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa asetettuja vaatimuksia ja jossa syytetty pystyy lainmukaisesti vaatimaan, että hän saa kuulla todistajien häntä vastaan esittämät lausumat. [39]

94. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 ja 3 kappaleen noudattaminen edellyttää, että syytetylle esitetään julkisessa istunnossa kaikki häntä vastaan esitetyt seikat, jotta käytäisiin kontradiktorinen keskustelu, ennen kuin hänet voidaan todeta syylliseksi. [40] Oikeudenmukainen oikeudenkäynti siis edellyttää lähtökohtaisesti, että ne, jotka vastaavat sen päättämisestä, onko syytetty syyllinen vai syytön, kuulevat todistajia henkilökohtaisesti. [41] Tämän on tarkoitus mahdollistaa se, että syytetty voi kuulustella häntä vastaan todistavaa todistajaa ja kiistää tämän todistajanlausunnon sen tuomarin läsnä ollessa, jonka on lopulta tehtävä asiassa päätös. Tässä on kysymys välittömyysperiaatteen ilmenemismuodosta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan tämä periaate on rikosoikeudenkäynnissä merkittävä tae, koska se mahdollistaa, että asian ratkaiseva tuomari pystyy arvioimaan syyllisyyttä osoittavien lausuntojen uskottavuutta ja luotettavuutta ja sitä kautta syytekohtien paikkansapitävyyttä, millä voi olla ratkaisevia seurauksia syytetyn kannalta. [42] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toteaa, että kyse on vaikeasta tehtävästä, joka edellyttää, että tuomari arvioi todisteita suoraan, [43] ja jota ei voida suorittaa pelkästään lukemalla lausuntojen pöytäkirjat. [44]

95. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoo näin ollen, että välittömyysperiaate edellyttää, että päätöksen tekevät tuomarit, jotka ovat olleet mukana asian ratkaisemisessa koko menettelyn ajan ja jotka ovat olleet läsnä kaikkien todisteiden esittämisen aikana. Sen mukaan ”tuomioistuimen kokoonpanon muuttuminen *ratkaisevan* todistajan kuulustelemisen jälkeen merkitsee tavallisesti, että todistajaa kuulustellaan uudelleen”. [45]

96. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin sallii välittömyysperiaatteesta poikkeamisen sillä edellytyksellä, että tosiseikaston osalta toimivaltaisen tuomioistuimen toimenpiteillä pystytään takaamaan rikosoikeudenkäynnin yleinen oikeudenmukaisuus ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa taattujen oikeuksien kunnioittaminen. [46]

39 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.11.2006, Jussila v. Suomi, (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, 40 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

40 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 5.12.2002, Craxi v. Italia (CE:ECHR:2002:1205JUD003489697, 85 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 14.6.2005, Mayali v. Ranska (CE:ECHR:2005:0614JUD006911601, 31 kohta).

41 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 29.6.2017, Lorefice v. Italia (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen); Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.10.2017, Daştan v. Turkki (CE:ECHR:2017:1010JUD003727208, 33 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 9.1.2018, Ghincea v. Romania (CE:ECHR:2018:0109JUD003667606, 40 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

42 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.2.2005, Graviano v. Italia (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 38 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 5.3.2013, Manolachi v. Romania (CE:ECHR:2013:0305JUD003660504, 48 ja 49 kohta).

43 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 29.6.2017, Lorefice v. Italia (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 36 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

44 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 29.6.2017, Lorefice v. Italia (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 9.1.2018, Ghincea v. Romania (CE:ECHR:2018:0109JUD003667606, 40 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

45 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.2.2005, Graviano v. Italia (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 38 kohta, kursivointi tässä) (lainaus suomennettu unionin tuomioistuimessa).

46 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 19.12.2013, Rosin v. Viro (CE:ECHR:2013:1219JUD002654008, 59 ja 62 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

97. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoo ensinnäkin, että kun otetaan huomioon hallinnolliset tai menettelylliset syyt, jotka joskus tekevät mahdottomaksi tuomarin jatkuvan osallistumisen tietyn asian käsittelyyn, välittömyysperiaate ei ole esteenä tuomioistuimen kokoonpanon muuttumiselle rikosoikeudenkäynnin aikana, kunhan syytetyllä on ollut ”asianmukainen ja riittävä” mahdollisuus kiistää häntä vastaan esitetyt todistajanlausunnot ja kuulustella niiden antajia joko niiden antamisajankohtana tai myöhemmin. [47]

98. Tämän selvittämiseksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tutkii, onko todistajan kuulustelemisen yhteydessä herännyt epäilyjä todistajan uskottavuudesta, jolloin todistajanlausuntojen pöytäkirjojen käyttö ei riitä takaamaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan noudattamista, tai onko tämä kuulustelu mahdollisesti ratkaiseva todiste asianomaista koskevaa tuomiota annettaessa, jolloin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoo, että kuulustelun uusiminen on välttämätöntä.

99. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoo siten, että kun osoittautuu, että langettava tuomio perustuu pelkästään tai ratkaisevissa määrin sellaisen todistajan lausuntoihin, jota syytetty ei ole voinut kuulustella tai kuulustuttaa sen enempää tutkintavaiheessa kuin pääkäsittelyn aikana, tämä poikkeus välittömyysperiaatteesta on yhteensoveltumaton Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan perustuvien takeiden kanssa.

100. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on 2.12.2014 annettuun tuomioon Cutean v. Romania [48] johtaneessa asiassa siten katsonut, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 ja 3 kappaletta oli rikottu, koska todistajien lausunnoista laadittujen pöytäkirjojen käyttö ei kompensoinut menettelyn välittömyyden puuttumista. Huolimatta objektiivisista menettelyllisistä syistä, joiden vuoksi oli perusteltua käsitellä asia tuomioistuimen uudessa kokoonpanossa, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin nimittäin totesi, että kokoonpanossa, jonka käsiteltäväksi asia oli siirtynyt, ei ollut yhtään alkuperäisen tuomarikollegion jäsentä, joiden edessä valittajaa ja todistajia oli kuultu, että valittaja oli nimenomaisesti kyseenalaistanut todistajien uskottavuuden ja että todistajien lausumat olivat ratkaisevia todisteita todettaessa valittaja syylliseksi. [49]

101. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on päätynyt samaan ratkaisuun tuomioon 7.3.2017, Cerovšek ja Božičnik v. Slovenia [50] johtaneessa asiassa. Myös tässä asiassa siltä kysyttiin valittajia vastaan vireille pannun rikosoikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta, kun yhden tuomarin kokoonpanossa asian ratkaissut tuomari oli siirtynyt eläkkeelle sen jälkeen, kun hän oli antanut tuomion ja todennut valittajat syyllisiksi varkauteen, mutta ennen kuin hän oli perustellut antamansa langettavan tuomion, ja kaksi tuomaria, jotka eivät olleet osallistuneet oikeudenkäyntiin, olivat kolme vuotta myöhemmin antaneet kirjallisen tuomion asiakirja-aineistoon sisältyvän kirjallisen selvitysaineiston perusteella. Valittajien syyllisyyden toteava tuomio oli muutoksenhakuvaiheessa pysytetty ilman, että yhtäkään todistajaa olisi kuultu uudelleen.

102. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi myös tässä asiassa, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 ja 3 kappaletta oli rikottu, koska välittömyysperiaatteen mukaan rikosoikeudenkäynnissä sillä, että tuomari oli havainnoinut todistajien ja valittajien käyttäytymistä, sekä sillä, miten hän oli arvioinut heidän uskottavuuttaan, oli täytynyt ollut tärkeä ellei peräti ratkaiseva merkitys hänen todetessaan tosiseikkoja, joihin hän oli perustanut langettava tuomionsa. Tuomioistuimen kokoonpanon muuttumiseen johtaneen syyn osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi, ettei asian käsittelemisestä vastanneen tuomarin eläkkeelle lähtöä voitu pitää sellaisena poikkeuksellisena seikkana, joka teki tavanomaisesta kansallisesta menettelystä

47 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.2.2005, Graviano v. Italia (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 37 kohta).

48 CE:ECHR:2014:1202JUD005315012. Tässä asiassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta kysyttiin valittajaa vastaan vireille pannun rikosoikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta, kun alkuperäinen tuomarikollegio, joka vastasi häntä koskevan asian käsittelystä ensimmäisenä oikeusasteena, oli muuttunut eikä yksikään kollegion tuomareista, jotka olivat myöhemmin antaneet langettavan tuomion, ollut kuullut suoraan sen enempää valittajaa kuin todistajia eikä tätä puutetta ollut korjattu muutoksenhakuvaiheessa.

49 Tuomion 60–73 kohta.

50 CE:ECHR:2017:0307JUD006893912, 37–48 kohta.

poikkeamisen perustelluksi, sillä tuomarin oli väistämättä täytynyt tietää lähtöpäivänsä etukäteen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi siten, että toimivaltaisten kansallisten viranomaisten olisi tämän vuoksi ollut mahdollista toteuttaa toimenpiteitä siinä tarkoituksessa, että tuomari itse saattaa kyseisen asian käsittelyn päätökseen tai että toinen tuomari osallistuu oikeudenkäyntiin aikaisemmin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi joka tapauksessa, että ainoa tapa sen kompensoimiseksi, ettei tuomari kyennyt esittämään syitä, joiden vuoksi valittajien tuomitseminen oli perusteltua, olisi ollut uuden oikeudenkäynnin määrääminen esimerkiksi siten, että muutoksenhakutuomioistuin palauttaa asian ensimmäiseen oikeusasteeseen uuden kuulustelun järjestämistä varten.

103. Sitä vastoin 10.2.2005 annettuun tuomioon Graviano v. Italia [51] johtaneessa asiassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, ettei syytetyn niiden vaatimusten hylkäämisellä, joissa vaadittiin todistajien uutta kuulustelua, ollut loukattu hänen oikeuttaan puolustautua siinä määrin, että sillä olisi rikottu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta ja 3 kappaleen d kohtaa. Tässä asiassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta pyydettiin arvioimaan, oliko rikosoikeudenkäynti, jossa valittajaa syytettiin murhasta ja mafian kaltaiseen järjestöön osallistumisesta, ollut näissä määräyksissä tarkoitetuin tavoin oikeudenmukainen, koska yksi rikostuomioistuimen jaoston kahdeksasta tuomarista oli vaihtunut ja koska valittajan vaatimukset todistajien, joihin kuului muun muassa katuvia mafian jäseniä, kutsumisesta uudelleen kuulusteltaviksi oli hylätty.

104. Euroopan ihmisoikeustuomioin totesi asiaa tutkiessaan ensinnäkin, että valittajan syyllisyyden toteaminen perustui useiden todistajien lausuntoihin, toiseksi, ettei se, että yksi kokoonpanon kahdeksasta tuomarista oli vaihtunut, ollut vienyt valittajalta hänen oikeuttaan kuulustella kyseisiä todistajia, koska näitä oli kuultu julkisissa käsittelyissä valittajan ja hänen asianajajansa läsnä ollessa ja viimeksi mainituilla oli ollut mahdollisuus esittää todistajille kysymykset, joita he pitivät puolustuksen kannalta hyödyllisinä, kolmanneksi, ettei valittaja ollut ilmoittanut, millä tavoin kuulustelujen uusiminen olisi voinut tuoda esiin uusia ja merkityksellisiä seikkoja, ja lopuksi neljänneksi, että muut seitsemän tuomaria olivat voineet olla läsnä kaikkia todisteita esitettäessä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi tässä tilanteessa, että se, että sijaiseksi tulleella tuomarilla oli ollut mahdollisuus lukea niiden istuntojen pöytäkirjat, joissa kyseisiä todistajia oli kuulusteltu, kompensoi sen, ettei hän ollut läsnä näissä istunnoissa. [52]

105. Toiseksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sallii välittömyysperiaatteesta poikkeamisen silloin, kun uhri ei ole haavoittuvuutensa vuoksi ollut läsnä oikeuskäynnissä, jolloin ratkaisukokoonpano tukeutuu todisteina hänen aikaisempien lausuntojensa pöytäkirjoihin.

106. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vertailee tällöin puolustuksen, uhrin, todistajien ja hyvän oikeudenkäytön varmistamista koskevan yleisen edun kilpailevia intressejä, [53] ja tätä tehdessään se ei kiinnitä huomiota ainoastaan siihen, että on välttämätöntä kunnioittaa oikeutta puolustukseen, vaan myös siihen, että on välttämätöntä kunnioittaa uhrien ja todistajien oikeuksia. [54]

107. Varmistuakseen siitä, että syytetyllä on ollut ”asianmukainen ja riittävä” mahdollisuus kiistää häntä vastaan esitetyt todistajanlausunnot ja kuulustella niiden antajia, [55] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin analysoi kolmea arviointiperustetta. [56]

51 CE:ECHR:2005:0210JUD001007502.

52 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.2.2005, Graviano v. Italia (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 39 kohta).

53 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.12.2011, Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 146 kohta).

54 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.12.2011, Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 120 kohta ja sitä seuraavat kohdat) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.12.2015, Schatschaschwili v. Saksa (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, 101 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

55 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.2.2005, Graviano v. Italia (CE:ECHR:2005:0210JUD001007502, 37 kohta).

56 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.12.2015, Schatschaschwili v. Saksa (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, 107 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

108. Se tutkii ensinnäkin, onko olemassa painava ja riittävä syy, joka tekee todistajan kuulustelematta jättämisen perustelluksi, kuten todistajan kuolema,[57] hänen terveydentilansa, hänen erityinen haavoittuvuutensa tai hänen pelkonsa.[58]

109. Toiseksi se tutkii, onko todistajan kuulustelu ainoa tai ratkaiseva todiste, johon syytetyn syyllisyyden toteaminen perustuu. Vaikka katsotaan, että syyt, joiden vuoksi on perusteltua, ettei todistaja saavu oikeuteen, ovat painavia, ne voivat kuitenkin osoittautua riittämättömiksi, kun otetaan huomioon painoarvo ja ratkaiseva merkitys, joka todistajan kuulustelemisella saattaa olla syytetyn syyllisyyttä todettaessa, sekä intressi, joka syytetyllä on kyseessä.[59]

110. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on 18.7.2013 annettuun tuomioon Vronchenko v. Viro[60] johtaneessa asiassa katsonut näin ollen, että vaikka ratkaisukokoonpano oli toiminut lapsen parhaaksi luopuessaan kuulustelemasta häntä julkisessa istunnossa ja vaikka hänen kuulustelustaan nauhoitetun videotallenteen esittäminen istunnossa oli antanut sekä tuomareille että puolustukselle mahdollisuuden havainnoida uhrin käyttäytymistä ja arvioida hänen uskottavuuttaan, toimenpiteet sen varmistamiseksi, että oikeutta puolustukseen kunnioitetaan, olivat olleet riittämättömiä, kun otetaan huomioon tämän todistajanlausunnon tärkeys.[61]

111. Kolmanneksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tutkii vielä, onko olemassa riittäviä kompensoivia tekijöitä ja erityisesti vahvoja menettelyllisiä takeita, joilla pystytään kumoamaan vaikeudet, joita puolustukselle aiheutuu poissaolevan todistajan lausuntojen hyväksymisestä näytöksi.

112. Tässä yhteydessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tutkii erityisesti, onko todistajan todistuksen tueksi esitetty muita todisteita, kuten uhrin uskottavuutta koskevia asiantuntijalausuntoja. Se tutkii myös, onko puolustuksella ollut mahdollisuus kuulustella todistajaa tutkintavaiheessa ja onko todistajan kuulustelusta tehdyn videotallenteen esittäminen istunnossa omiaan mahdollistamaan sen, että tuomioistuin, yleinen syyttäjä ja puolustus pystyvät havainnoimaan todistajan käyttäytymistä ja muodostamaan oman käsityksensä hänen luotettavuudestaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ottaa lisäksi huomioon sen, miten tosiseikaston osalta toimivaltaiset tuomarit ovat käsitelleet poissaolevan todistajan lausuntojen tutkimista ja syitä, joiden vuoksi he ovat pitäneet näitä lausuntoja luotettavina ja samalla arvioineet muita käytettävissä olleita todisteita.[62]

113. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön tarkastelun perusteella voidaan tehdä seuraavat täsmennykset.

57 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 8.6.2006, Bonev v. Bulgaria (CE:ECHR:2006:0608JUD006001800, 44 kohta).

58 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.12.2011, Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 121 ja 122 kohta).

59 Ks. tästä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 5.7.2011, Dan v. Moldavia (CE:ECHR:2011:0705JUD000899907, 31 kohta); Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.12.2011, Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 126 kohta ja sitä seuraavat kohdat) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 29.6.2017, Lorefice v. Italia (CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 41 kohta).

60 CE:ECHR:2013:0718JUD005963209. Tuomio koski seksuaalirikoksen alaikäisen uhrin poissaoloa oikeudenkäynnistä lapsen hyvinvoinnin suojelemiseksi. Ks. myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 19.12.2013, Rosin v. Viro (CE:ECHR:2013:1219JUD002654008, 57 ja 60 kohta).

61 Tuomion 65 kohta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli 15.12.2011 antamassaan tuomiossa Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, 125 kohta) jo todennut, että ”kun otetaan huomioon, missä määrin todistajan poissaolo haittaa oikeutta puolustautua, – – tuomioistuimen on ennen kuin se voi vapauttaa todistajan saapumasta oikeuteen sen johdosta, että todistaja pelkää esiintyä oikeudenkäynnissä, pidettävä toteen näytettynä, että kaikki muut mahdollisuudet, kuten nimetön todistaminen tai muut erityisjärjestelyt, eivät sovellu tai ovat mahdottomia toteuttaa”.

62 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.12.2015, Schatschaschwili v. Saksa (CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, 125 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

114. Totean, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin pitää lähtökohtana periaatetta, jonka mukaan pääsääntö on, että uhria, joka osallistuu rikosoikeudenkäyntiin todistajana, kuulustellaan tuomioistuimen kokoonpanossa, jonka kuuluu ratkaista asia. Myös unionin lainsäätäjä puolustaa tätä periaatetta direktiivissä 2012/29, sillä lapsiuhreja koskevaa säännöstä lukuun ottamatta yhdessään direktiivin säännöksessä ei vapauteta uhria, edes kaikkein haavoittuvinta uhria, rikosoikeudenkäynnin aikana toteutettavasta kuulustelusta tai rajoiteta kuulustelujen lukumäärää.

115. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin sallii tästä periaatteesta poikkeamisen niin, että se arvioi tapauskohtaisesti oikeudenkäynnin yleistä oikeudenmukaisuutta. Se ottaa tässä yhteydessä huomioon paitsi uhrin haavoittuvuuden myös hänen asemansa ja hänen todistajanlausuntonsa merkityksen rikosoikeudenkäynnissä. Nämä ovat myös seikkoja, jotka jäsenvaltioiden on otettava huomioon pannessaan direktiiviä 2012/29 täytäntöön. Vaikka voi vaikuttaa siltä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin antaa uhrille enemmän suojaa hyväksyessään, että uhri on voitu laillisesti vapauttaa saapumasta julkiseen istuntoon, on muistutettava, että direktiivissä 2012/29 säädetään vain vähimmäisvaatimuksista. Direktiivi ei siis estä jäsenvaltioita laajentamasta siinä vahvistettuja oikeuksia tarjotakseen erityisen haavoittuville uhreille korkeamman suojelutason esimerkiksi sallimalla heidän lausunnoistaan laadittujen pöytäkirjojen käytön todisteena.

116. Kun otetaan huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö, ennen tällaisen toimenpiteen toteuttamista on siis vertailtava kaikkia asiaan liittyviä intressejä. Tässä yhteydessä jäsenvaltioiden on huolehdittava erityisesti siitä, että tutkitaan, onko uhrin kuulustelemisella mahdollisesti ratkaiseva merkitys syytetyn tuomitsemiseksi tai saako se epäilemään uhrin uskottavuutta, ja siitä, että ne varmistavat vahvoilla menettelyllisillä takeilla, ettei todistelumenettely rikosoikeudenkäynnissä ole vastoin perusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettua oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta eikä perusoikeuskirjan 48 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua oikeutta puolustukseen.

117. Näiden näkökohtien perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin katsoo, ettei direktiivin 2012/29 18 artikla ole esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa säädetään pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa oikeusjärjestyksessä sen osalta, että asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen kokoonpano, jossa uhria on kuultu todistajana, muuttuu, menettelysäännöksistä, joiden nojalla syytetty voi vastustaa uhrin kuulustelusta laadittujen pöytäkirjojen lukemista ja siten vaatia kuulustelun uusimista, erityisesti silloin, kun uhri on ratkaiseva todistaja, jonka todistajanlausunto on omiaan vaikuttamaan ratkaisevasti siihen, todetaanko syytetty syyttömäksi vai syylliseksi.

118. Katson lisäksi, että kun syytetty tämän kansallisen lainsäädännön perusteella vaatii, että uhria on kuulusteltava uudelleen, toimivaltaisten kansallisten viranomaisten on direktiivin 2012/29 22 artiklan mukaisesti suoritettava henkilökohtainen arviointi uhrin erityistarpeiden määrittämiseksi ja tarvittaessa sen määrittämiseksi, missä määrin uhri voisi hyötyä direktiivin 23 ja 24 artiklassa säädetyistä erityisistä suojelutoimenpiteistä. Katson näin ollen, että kansallisten tuomioistuinten kuuluu varmistua siitä, ettei näillä toimenpiteillä loukata perusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettua oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta eikä sen 48 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua oikeutta puolustukseen.

119. Lopuksi kehotan myös unionin tuomioistuinta täsmentämään, ettei direktiivi 2012/29 ole esteenä sille, että jäsenvaltio toteuttaa suojaavampia toimenpiteitä rikosoikeudellisessa menettelyssä tapahtuvan uhrien kuulustelun osalta, mutta näillä toimenpiteillä ei kuitenkaan saa loukata edellä mainittuja perusoikeuksia.

B Sen oikeuden ulottuvuus, joka koskee uhrille maksettavaa korvausta koskevan päätöksen saamista kohtuullisessa ajassa

120. Direktiivin 2012/29 16 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että rikoksen uhrilla on oikeus saada rikosoikeudellisen menettelyn tai toisen oikeudellisen menettelyn kuluessa kohtuullisessa ajassa päätös hänelle maksettavasta korvauksesta.

121. Tämän säännöksen sanamuodon perusteella Tribunale di Bari väittää ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevassa päätöksessään, että syytetty voi käyttää kyseessä olevaa kansallista lainsäädäntöä viivyttämistarkoituksessa ja tehdä näin tyhjäksi vahingon oikea-aikaisen korjaamisen, jota edellytetään direktiivin 2012/29 16 artiklassa. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tuo jopa esiin ajatuksen keinosta, jota saatetaan ryhtyä käyttämään järjestelmällisesti ja joka uhkaa johtaa menettelyn vanhentumiseen määräaikojen pidentymisen vuoksi.

122. Tämä väite ei vakuuta minua.

123. Perusoikeuskirjan 47 artikla toisen kohdan mukaan jokaisella on tosiasiallisesti oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Kuten olen jo todennut, perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan mukaan tämän oikeuden merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa.

124. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen noudattaminen edellyttää lähtökohtaisesti, että kaikki – riita- tai rikosasian – oikeudenkäynnin vaiheet saatetaan päätöksen kohtuullisessa ajassa, mukaan lukien asiakysymystä koskevien ratkaisujen jälkeiset vaiheet,[63] kuten oikeudenkäyntikuluja koskeva menettely ja saatavan tosiasiallinen periminen.

125. Vaikka kansalliset tuomioistuimen voivat ottaa huomioon tehokkuutta ja taloudellisuutta koskevat vaatimukset, kun ne katsovat esimerkiksi, että suullisten käsittelyjen systemaattinen järjestäminen voi haitata vaadittua erityistä joutuisuutta ja estää kohtuullisen ajan noudattamisen,[64] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin muistuttaa kuitenkin, että menettelyn nopeus on vain yksi hyvän oikeudenkäytön yleisemmän periaatteen osatekijöistä[65] ja että ”[Euroopan ihmisoikeussopimuksen] 6 artiklan [1 kappaleella] pyritään ennen kaikkea suojelemaan puolustuksen ja hyvän oikeudenkäytön intressejä”.[66]

126. Pääasian oikeudenkäynnissä vaatimus siitä, että uhrille maksettavasta korvauksesta on tehtävä päätös kohtuullisessa ajassa, ei voi siis vaikuttaa suullisuusperiaatteen ja sen periaatteen ulottuvuuteen, että tuomarin on tunnettava asia suoraan ja välittömästi, mikä on välttämätöntä, jotta hän pystyisi muodostamaan oman kantansa.

127. Unionin lainsäätäjän lähestymistapa vastaa täysin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kehittämiä periaatteita. Kuten on todettu, direktiivin 2012/29 johdanto-osan 12 ja 66 perustelukappaleesta ilmenee, että direktiivissä vahvistetut oikeudet, joihin kuuluu oikeus siihen, että korvauksesta päätetään kohtuullisessa ajassa, eivät vaikuta rikoksentekijän prosessuaalisten oikeuksien ja erityisesti hänen puolustusta koskevien oikeuksiensa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeutensa kunnioittamiseen.[67]

63 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.9.1997, Robins v. Yhdistynyt kuningaskunta (CE:ECHR:1997:0923JUD002241093, 28 kohta) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 21.4.1998, Estima Jorge v. Portugali (CE:ECHR:1998:0421JUD002455094, 45 kohta).

64 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.11.2006, Jussila v. Suomi, (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, 42 kohta).

65 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 12.10.1992, Boddaert v. Belgia (CE:ECHR:1992:1012JUD001291987, 39 kohta).

66 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 21.11.1995, Acquaviva v. Ranska (CE:ECHR:1995:1121JUD001924891, 66 kohta, lainaus suomennettu unionin tuomioistuimessa).

67 Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 72 kohta.

128. Direktiivin 2012/29 16 artiklassa uhrille tunnustettu oikeus ei näin ollen voi vaikuttaa syytetylle tunnustettujen prosessuaalisten oikeuksien tosiasialliseen käyttämiseen, ja näin on etenkin kyseessä olevan kaltaisessa tilanteessa, jossa tuomioistuimen kokoonpano, jossa uhria oli kuultu, muuttui sen johdosta, että yksi tuomari siirrettiin toisiin tehtäviin, toisin sanoen sellaisen oikeudenkäynnin aikana ilmenneen seikan johdosta, jonka ei voida katsoa johtuvan syytetystä. Tällaisessa tilanteessa syytetyltä ei voida vaatia, että hän luopuu prosessuaalisten oikeuksiensa tosiasiallisesta käyttämisestä siitä syystä, että oikeudenkäyttöä on nopeutettava, jotta uhrille maksettavasta korvauksesta tehtäisiin päätös kohtuullisessa ajassa.

129. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tuo tässä asiassa esiin ajatuksen, jonka mukaan se, että syytetty vastustaa kuulustelupöytäkirjojen käyttöä, saattaa olla rikosoikeudenkäynnin sujuvan etenemisen tahallista estämistä. Tämä vaara ei tietenkään ole pois suljettu. On kuitenkin todettava, että 14.4.2015 pidetyn ensimmäisen suullisen käsittelyn, jossa uhria kuultiin ensimmäisen kerran, ja 21.2.2017 pidetyn toisen suullisen käsittelyn, jossa puolustus vaati, että uhria on ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kokoonpanon muuttumisen vuoksi kuulusteltava uudelleen, välillä kului melkein kaksi vuotta. Ei siis ole myöskään pois suljettua, että näiden kahden suullisen käsittelyn välillä kuluneen ajan vuoksi niiden kahden tuomarin, jotka olivat läsnä ensimmäisessä kuulustelussa, muistikuvat ovat saattaneet haalistua. Näiden seikkojen johdosta ja kun otetaan huomioon myös se, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kokoonpanon muodostavista kolmesta tuomarista yksi on vaihtunut, katson, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on ennen kaikkea taattava välittömyysperiaate sekä sen aikaa että paikkaa koskevan ulottuvuuden osalta ja varmistettava syytetyn perusoikeuksien kunnioittaminen sallimalla, että syytetty saa kontradiktorisen periaatteen mukaisesti ja kaikkien asian ratkaisemisesta vastaavan kokoonpanon jäsenten läsnä ollessa riitauttaa lausunnot, joihin hänen syyllisyytensä toteava tuomio saattaa perustua.

130. Näiden seikkojen perusteella ehdotan näin ollen, että unionin tuomioistuin katsoo, ettei direktiivin 2012/29 16 artikla ole esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa säädetään pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa oikeusjärjestyksessä sen osalta, että asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen kokoonpano, jossa uhria on kuultu todistajana, muuttuu, menettelysäännöksistä, joiden nojalla syytetty voi vastustaa uhrin kuulustelusta laadittujen pöytäkirjojen lukemista ja siten vaatia kuulustelun uusimista, erityisesti silloin, kun uhri on ratkaiseva todistaja, jonka todistajanlausunto on omiaan vaikuttamaan ratkaisevasti siihen, todetaanko syytetty syyttömäksi vai syylliseksi.

VI Ratkaisuehdotus

131. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Tribunale di Barin esittämään ennakkoratkaisukysymykseen seuraavasti:

1) Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta 25.10.2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU 16 ja 18 artiklaa on tulkittava siten, etteivät ne ole esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa säädetään pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa oikeusjärjestyksessä sen osalta, että asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen kokoonpano, jossa uhria on kuultu todistajana, muuttuu, menettelysäännöksistä, joiden nojalla syytetty voi vastustaa uhrin kuulustelusta laadittujen pöytäkirjojen lukemista ja siten vaatia kuulustelun uusimista, erityisesti silloin, kun uhri on ratkaiseva todistaja, jonka todistajanlausunto on omiaan vaikuttamaan ratkaisevasti siihen, todetaanko syytetty syyttömäksi vai syylliseksi.

   Kun syytetty tämän kansallisen lainsäädännön perusteella vaatii, että uhria on kuulusteltava uudelleen, toimivaltaisten kansallisten viranomaisten on direktiivin 2012/29 22 artiklan mukaisesti suoritettava henkilökohtainen arviointi uhrin erityistarpeiden määrittämiseksi ja tarvittaessa sen määrittämiseksi, missä määrin uhri voisi hyötyä direktiivin 23 ja 24 artiklassa säädetyistä erityisistä

suojelutoimenpiteistä. Tässä tilanteessa kansallisten tuomioistuinten kuuluu varmistua siitä, ettei näillä toimenpiteillä loukata Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettua oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta eikä sen 48 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua oikeutta puolustukseen.

2) Direktiivi 2012/29 ei ole esteenä sille, että jäsenvaltio toteuttaa suojaavampia toimenpiteitä rikosoikeudellisessa menettelyssä tapahtuvan uhrien kuulustelun osalta, mutta näillä toimenpiteillä ei kuitenkaan saa loukata edellä mainittuja perusoikeuksia.